

An Assessment in Astrology and Human Will

Şerife ÖZKETEN*

Abstract

Man was interested in certain beliefs with the need for research that existed in his creation. The nature of astrology and its impact on human life is one of these beliefs. It has become a matter of curiosity how Islam evaluates the issue common in today's society. This research is about the taking of astrology in the context of Qur'an verses and evaluating it in terms of faith. In the study, the consistency of the value of the concept of astrology in the Qur'an and the meaning it creates in the minds and beliefs of individuals is examined. It has been investigated whether it is consistent for stars to influence human will. It is emphasized whether the definitions related to astrology are appropriate in terms of belief and a Qur'anic basis of astrological beliefs. Taking into account the day man was born, based on the state of the sky on that day, the position of the stars and their influence on human will, the business of commenting on his fate is just a guess. Classifying people by the time period in which they were born, attempting to provide information about their future, may not produce consistent results. Such endeavours are not appropriate according to the Islamic religion because they have fortune intentions. Islam has an attitude that sets boundaries against religious superstitions.

Keywords: Kalam, Astrology, Horoscope, Star, Faith.

Astroloji ve İnsan İradesi Üzerine Bir Değerlendirme

Şerife ÖZKETEN

Öz

İnsan, yaratılışında var olan araştırma ihtiyacıyla birlikte birtakım inançlara da ilgi duymuştur. Astrolojinin mahiyeti ve insan yaşamına etkisi de bu inançlardan biridir. Günümüz toplumunda yaygın olan meseleyi İslam'ın nasıl değerlendirdiği daima merak konusu olmuştur. Bu araştırma, astrolojinin Kur'an ayetleri bağlamında ele alınması ve inanç açısından değerlendirilmesi ile ilgilidir. Araştırmada Kur'an'daki astroloji kavramının taşıdığı değer ile bireylerin zihinlerinde, inançlarında oluşturduğu anlamın tutarlılık seviyesi incelenmiştir. Yıldızların insan iradesini etkilemesinin tutarlı olup olmadığı araştırılmıştır. Astroloji ile ilgili tanımlamaların Kur'anî

* Doctorate Student, University of Necmettin Erbakan (Konya), Social Science Institute, Department of Basic Islamic Sciences, Branch of Kalam, Konya, Turkey
Doktora Öğrencisi, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Kalam Anabilim Dalı, Konya, Türkiye.

serifeozktn@gmailcom

ORCID 0000-0002-8697-3924

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 12 February / Şubat 2021

Accepted / Kabul Tarihi: 11 May / Mayıs 2021

Published / Yayın Tarihi: 11 July / Temmuz 2021

Volume / Cilt: 8; Issue / Sayı: 16; Pages / Sayfa: 581-595.

Suggested ISNAD Citation: Şerife Özketen, "Astroloji ve İnsan İradesi Üzerine Bir Değerlendirme", Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8/16 (Temmuz-July 2021), 581-595.

www.dergipark.org.tr

dayanağının olup olmadığı ve inanç açısından uygunluğu üzerinde durulmuştur. İnsanın doğduğu günü dikkate alarak, o günkü göğün durumu, yıldızların insan iradesi üzerindeki etkilerinden hareketle, onun kaderi hakkında yorum yapma yalnızca tahminden ibarettir. İnsanları doğdukları zaman dilimine göre sınıflandırmak, gelecekları ile ilgili bilgiler verme çabasına girmek çoğu zaman tutarlı sonuçlar ortaya çıkarmayabilir. Bu tür uğraşlar fal niyeti taşıdığı için İslam dinine göre uygun görülmemiştir. İslam dini batıl inançlara karşı sınırları belirleyen, mantıkî bir tutum sergilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kelam, Astroloji, Burç, Yıldız, İnanç.

Giriş

Merak duygusu, insanı araştırmaya yönelten en temel etkidir. Bu duygu, geleceği öğrenme peşinde giden insanı farklı deneyimlere yönlendirerek, bilinmeyi gün yüzüne çıkarmak amacıyla birtakım inançlar geliştirmesine sebep olur. İnsanda var olan geleceği öğrenme isteği onu doğruluğundan emin olduğu/olmadığı inançların peşinde sürüklemiştir. Bu noktada geleceği öğrenme arzusunu insanlık tarihi kadar ötelere götürebiliriz. Bitmek bilmeyen merak duygusu ile ortaya çıkan burçların insan iradesine etkisi ve mahiyeti, bir diğer ifadeyle astroloji inancını belirttiğimiz kategoride değerlendirebiliriz.¹ Çalışmamız, insanın daima yeni bilgiler öğrenme duygusuyla birlikte geliştirdiği birtakım inançlarını incelemektedir. Bu bağlamda burçların özellikle de insanın irâdî ve gayr-ı irâdî fiillerine tesirinin olup olmadığı, -eğer var ise- boyutu ve sınırları araştırılacaktır. Ayrıca Müslüman toplumlarda meselenin Kur'anî yorumu merak edilmiş, konu ile ilgili İslam'ın koyduğu ölçütlerin neler olduğuna dair araştırmalar yapılmıştır. Acaba İslam burçların insan iradesine etkisi meselesine nasıl bakmaktadır? Makalemiz; burçların İslam dini perspektifinden Kur'an ayetleri bağlamında ele alınması ve itikâdî açıdan değerlendirilmesini kapsamakta, burçların insan iradesine etkisinin olup/olmadığını incelemektedir. Kur'an'daki burç kavramının taşıdığı değer ile bireylerin zihinlerinde oluşturdukları mananın mahiyeti arasında bulunan fark incelenmiştir. Yıldızların insanın irâdî fiillerine etkisinin mantıken tutarlı olup/olmadığı araştırılarak, İslam'ın konuya bakışı ortaya koyulmuş, bilimsel veriler kapsamında tespitlerde bulunulmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Süreç

Astrolojinin mahiyeti ile ilgili bir araştırmada karşımıza çıkacak ilk kavram burçtur. Çoğulu *burûc* ve *ebrâc* olan burç "güzel olmak, örtülerinden sıyrılmak, yükselerek görünür olmak" mânalarına gelen *berec* kökünden türemiştir. Arapça bir isim olan bu kelime, güneşin bir yılda takip ettiği düşünülen yörüngenin içinden geçip belirli işaretlerle gösterilen on iki takım yıldızından biri ve gezegenlerin yol aldığı aşamalar manasına gelmektedir. Modern astronomide "yıldız kümeleri" veya "galaksiler" olarak adlandırılan burcun bir başka anlamı surlarla çevrili bir sarayın kuleleri ile bir kalenin yüksek ve stratejik yerleridir.²

Kur'an-ı Kerîm'de burç kelimesi tekil isim olarak geçmemektedir. Çoğulu olan *burûc* ifadesi dört farklı ayette yer almaktadır. Kur'an'da türevleri ile beraber toplam yedi kez

¹ İlyas Çelebi, "Fal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 138.

² Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, "Burç", *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: İSAM Yayınları, 2015), 52.

geçen bu kelime; süslenmek,³ kale,⁴ gökyüzündeki burçlar⁵ gibi çeşitli manalarla ifade edilmiştir. Adını burç kelimesinden alan Burûc Suresi'nin burçlarla dolu semaya yeminle başlaması ise dikkat çekicidir.⁶ Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1209) burûc kelimesinin manası ile ilgili üç farklı görüşün olduğunu ifade eder. Birincisi; kelimenin ilk anlamı on iki burçtur ki; en meşhur olan görüş budur. Râzî'nin düşüncesine göre Allah'ın burçlardaki enteresan durumlarından dolayı onların üzerine yemin etmesi güzel ve yerindedir. Çünkü güneş burçlarla hareket etmekte, yeryüzünde bulunanların pek çoğu ise güneşin hareketine bağlı olarak devam etmektedir. Buna göre burçların ve güneşin hâkim bir yaratıcısının olduğu fikri belirlemektedir. İkinci mana burçların ayın menzilleri olmasıdır. Ayın hareketinin farklılığından dolayı burçların onunla olan bağlantısı üzerine yemin etmek yerindedir. Burûcun üçüncü manası ise büyük yıldızlardır. Bunlar görülebildiklerinden dolayı burûc olarak isimlendirilmiştir.⁷

Râzî'ye göre yıldızlarla ilgilenilmesinin amacı Allah'ın gökleri nasıl yarattığına dair tefekkürde bulunmaktır. Gök cisimleri ile bağlantılı ayetleri yorumlayan Râzî, kâinata yaratılan her şeyin Allah'ın varlığına delalet ettiğini vurgular. İnsana düşen bu deliller üzerinde düşünerek Allah'ın varlığına ulaşmak ve idrak etmektir.⁸ Bu bağlamda Râzî'nin düşüncesinde aklın son derece önemli olduğu göze çarpmaktadır. İnsan, akli sayesinde kâinatla ilgili birtakım çıkarımlarda bulunabilir. Bulduğu bu çıkarımların yanı sıra Allah'ın varlığı ve birliği ile ilgili delillere de akli ile ulaşabilir.

Yaratılışı bakımından yaratanını tanıması tabii olan insanın pek çok delili göz ardı ederek inkârâ sapması doğal olmayan bir vakıdır.⁹ İslâm âlimlerine göre; insandaki inanma ihtiyacı doğustandır. İnsanda fitrî olan bu inançla beraber onun Allah'ın varlık ve birliği ile ilgili deliller aramasına ihtiyaç yoktur. Fıtratı bozulmamış her insan tevhid inancına uygun bir görüştedir.¹⁰ Temiz fitratta olan insan, farklı inançlar peşine düşmez. Birtakım zihni araştırmalar yapar fakat yaptığı istidlaller onun inancını perçinler. Gelecekle ilgili gaybî bilgiler elde edemeyeceğini bildiği halde asılsız işlerle meşgul olmaz. Başka arayışlar içine girerek inancına zarar vermez.

Burçlarla bağlantılı olarak astronomi ilmiyle karşılaşmaktayız. İslam dünyasında “felekiyyât, ilm-i nücûm, ilm-i he'yet, ilm-i nücûm-i ta'limî, sınaat-ı nücûm, sınaat-i tencîm”¹¹ gibi isimlerle karşılık bulan astronomi, yıldızların hareket ve konumlarından bir işaret sistemi oluşturulmasıdır. Bu sistem sayesinde geçmiş, gelecek ve şimdiki zamana dair bilgi elde etmenin mümkün olduğuna dair inanç şeklinde düşünülen astroloji/yıldızbilim¹² fal türlerinden biridir. Buna “yıldız falı” adı verilmektedir. Günümüz toplumunun bir kısmının

³ Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin vd. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), Bk. el-Ahzâb 33/33; en-Nur 24/60.

⁴ Bk. en-Nisâ 4/78.

⁵ Bk. el-Hicr 15/16; el-Furkân 25/61; el-Burûc 85/1.

⁶ Bk. el-Buruç 85/1.

⁷ Fahreddîn Razî, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. Suat Yıldırım vd. (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2013), 30.

⁸ Enver Bayram, “Razî'nin Tefsîr-i Kebîr'de Güneş Sistemi ile İlgili Ayetlerin Yorumlanması”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 15/2 (Aralık 2011): 234.

⁹ Bekir Topaloğlu, *İslam Kelâmçıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981), 25.

¹⁰ Şerafettin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelam Tarih-Ekoller-Problemler*, (Konya: Tekin Kitabevi, 2012), 158.

¹¹ Tevfik Fehd, “İlm-i Felek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 126.

¹² Tevfik Fehd, “İlm-i Ahkâm-ı Nücûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 124.

burç adı altında takip ettiği, gündelik hayatını bu bilgilere göre düzenlediği alan da falın bir çeşidi olan astrolojidir.¹³

Kadim medeniyetlerden olan Yunanlılarda astronomik ve astrolojik olmak üzere iki farklı göksel fenomen göze çarpmaktadır. Astronomik ve astrolojik yaklaşım arasında ayırım yapan Yunanlılar, astronomik tahminlerin güvenilir olduğunu, astrolojik bilgilerin ise tespit edilebildiğini fakat güvenilir olamayacağını belirtirler.¹⁴ Antik astronomi ve astroloji üzerine yapılan modern çalışmalar her iki fenomen arasında ikilem olduğunu vurgulama eğilimindedir. Tek tarihi değeri göksel düzenlilikleri araştırmak olan astroloji, batıl inanç olarak görülmektedir. Hatta eski astroloji el kitapları bilimsel bir bakış açısıyla incelendiği takdirde anlamsız bilgiler içerebilir.¹⁵

İslam dünyasında XI. yüzyıla kadar astronomi ve astroloji olarak bilinen bilim dalları arasında net bir ayırım yapılmamakla birlikte meseleyle ilgili iki farklı görüş dikkat çekmektedir. Müslüman bilginlerin bir kısmı astrolojiyi tabiat ilmi olarak kabul ederken, bir kısmı tamamen reddetmiştir. Buna rağmen birçok kişi tarafından bir hurafe olarak düşünülüp, reddedilen astroloji gizli bilim olma noktasında bugün dahi önemini korumuştur.¹⁶ Feleklerin yapısı, yıldızlar, burçlar ve bunlar arasındaki hareketleri konu edinen bu bilim dalı, takvimlerin düzenlenmesini ve tarihlerin tespitini de ele almaktadır.¹⁷ İslam dünyasında "ilm-i ahkâm-ı nücûm, ilmü't-tencîm ve ilmü'n-necâme" şeklinde isimlendirilmiştir. Bu alan gök cisimlerinin hareket ve konumları ile dünyada olup bitenler arasındaki bağlantıyı incelemektedir.¹⁸ Yıldızlardan hüküm elde etme, astronomik oluşumların akli çıkarımının birtakım olaylarla bilindiği bir bilimdir.¹⁹

Burçlarla ilgili astrolojik verilerin bilimsellik düzeylerine ilişkin çalışmalar bulunmakla birlikte, insanın dinî yaşamına etkisi noktasında bir araştırma bulunmamaktadır. Yapılan çalışmaların bir çoğu astrolojiyi ya tamamen doğrulamak ya da reddetmek amacı gütmektedir.²⁰ Bu inanış tarihin hemen hemen her döneminde karşımıza çıkar. Dolayısıyla tek bir dönemde ortaya çıkmış biricik astrolojik anlayıştan söz etmemiz mümkün değildir. Özellikle de Eski Mısır'da gökteki cisimlerin hareketlerinden anlam çıkarılması neticesinde astroloji gelişmiştir.²¹ Bu alanın Arap Yarımadası'nda yaygın olduğu ve buraya Yemen civarlarından geldiği tahmin edilmektedir. Çünkü Yemen'de Sabîilik yaygındı. Sabîiler, dünyada olan olayların gökteki yıldızların konum ve hareketleriyle ilgili olduğuna inanmaktaydılar.²² Yıldızların hareketlerinden bazı anlamlar çıkarma geleneği Keldanilerden gelmiştir.²³ Hz. İbrahim'in mensubu olduğu toplum Keldaniler'di. Bu kavim

¹³ Temel Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), 230.

¹⁴ Roger Beck, *A Brief History of Ancient Astrology* (USA: Blackwell Publishing, 2007), 3.

¹⁵ Beck, *A Brief History of Ancient Astrology*, 1-2.

¹⁶ İlhan Kutluer, "Burç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 423; Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, 230.

¹⁷ Topaloğlu-Çelebi, "Kelâm Terimleri Sözlüğü", 151.

¹⁸ Topaloğlu-Çelebi, "Kelâm Terimleri Sözlüğü", 152.

¹⁹ Tehânevî, *Keşşâf Istilâhâti'l-Funûn ve'l-'Ulûm*, ed. Refik el-'Acem (Beirut: Mektebetu Lubnan, 1996), 1/57.

²⁰ Halil Apaydın, "Burçların Dini Tutum ve Davranışlarla İlişkisi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/3 (Nisan 2002): 193.

²¹ Mehmed Şemseddin Günaltay, *Tarih-i Edyân* (İstanbul: Kanaat Matbaa, 1939), 77-78.

²² Abdülkerim Şehrîstânî, *Milel ve Nihal-Dinler, Mezhepler ve Felsefi Sistemler Tarihi-*, çev. Mustafa Öz (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2011), 238.

²³ Ramazan Altıntaş, "İslâm Anlayışında Bid'at ve Hurâfenin Çerçevesi", *Dini Araştırmalar Dergisi* 6/16 (Haziran 2003): 122.

Güneş ve Ay gibi çeşitli gök cisimlerini sembolize eden putlara tapmaktaydı. Hz. İbrahim ise tevhit dinine gönülden bağlı hanif bir Müslümandı. O, halkını dine davet etmek istiyordu. Onların putlara tapmasını engellemek ve akıl yürütmelerini sağlamak adına birtakım tavsiyelerde bulunarak kavmine gerçekleri göstermeye çalışmıştı.²⁴

Astroloji ile ilgili olarak karşımıza ahkâm astrolojisi kavramı çıkmaktadır. Ahkâm; yıldızlardan ve gök cisimlerinin durumlarından anlam çıkarmak demektir.²⁵ Ahkâm ilmi gezegenlerin hareketleri, konumları ve zamanlarıyla ilgilidir. Buna göre astronomik akli çıkarımlar gezegenlerin koşulları değerlendirilerek ele alınmaktadır. Kâinatta meydana gelen olaylara ilişkin karşılaştırma yapılmakta, hava koşullarındaki bozulmalardan birtakım yorumlar yapılmaktadır. Buna göre bir kişinin doğum tarihi bilindiği takdirde, onunla ilgili bazı yargılarda bulunulabilir. Örneğin o kişinin hastalığının, kazancının, hayatını etkileyen olayların bilinebileceğine dair iddialar ileri sürülebilir.²⁶ Bu ilim, bireyin kişiliğinin gök cisimlerinin etkisinde olduğunu savunup gelecekle ilgili kehanetlerde bulunmaktadır. Astrolojinin en önemli alanlarından biri olan ahkâm astrolojisi, kendi içinde "mevalid" ve "ihtiyârât" olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Mevalid, bir kimsenin doğduğu esnadaki yıldızların durumuna göre geleceği hakkında tahminlerde bulunmaktadır. İlk kez Babilliler tarafından uygulanarak, Sasani topraklarında gelişmiştir. Batı dillerinde "hemeroloji" ve "menoloji" terimleriyle ifade edilen ihtiyârât ilmi, belirli bir işin uğurlu ve uğursuz olduğuna inanılan vakitlerde yapıp yapmamayı mümkün kılan takvimler hazırlamaktan ibarettir. Yıllara, aylara, günlere, hatta saatlere göre belirlenmiş olan bu vakitlere bakılarak girilecek bir iş için en uygun zamanın seçilmesine çalışılır.²⁷

Roma toplumunun tamamında geçerli olan Yunan astrolojisinin baskın formu genitalojydi. Bu kavram "doğumlar bilimi" anlamına gelmektedir. Bir insanın doğduğu tarihte bulunan göksel cisimlerin incelenmesidir. Buna dayanarak bir bireyin kader, servet ve karakterinin önceden bilinebileceği iddia edilmektedir. Dolayısıyla burç denilen şey, esasen Yunanlıların insanın doğumuna atfettikleri manadır. Burçların çoğu Mısır'da korunmuş papirüs kalıntıları üzerinden çıkarılarak, bazıları hala mevcut olan astroloji el kitaplarına kaydedilmiştir. El kitaplarının kendileri çoğunlukla genitaloji ile ilgilidir.²⁸

Bir diğer kavram olan sorgulayıcı astroloji göklerin mevcut durumlarına göre sorulara yanıtlar arar. Gazetelerin astrolojik bölümleri bu türdendir. Tek bir tahmin hem inanılabilirliği zorlayacağı hem de okuyucunun bireysellik duygusunu rahatsız edeceğine göre, nasıl tek bir yorum herkes için uyabilir? Yıldızlara bağlı olarak belirlenen burç yorumları pek çok kişi için aynıdır. Bir diğer ifadeyle; o ayda doğan herkes için aynı durum söz konusudur. Burada bir genelleme durumundan bahsedebiliriz. Astrolojinin en eski formu olan alâmet astrolojisi bu türdendir. Horoskopik astroloji, gök cisimlerinin birbirlerine ve dünyaya göre konumlarını ele alırken,²⁹ Yunan alâmet astrolojisi ise bizi astrolojinin Babil'deki kökenine kadar götürmektedir.³⁰

²⁴ Bk. el-En'am 6/76-79.

²⁵ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: Şifa Yayınevi), 65.

²⁶ Kâtip Çelebi, *Keşfizzünûn 'an Esâmi'l-Kütüb-i ve'l-Fünûn*, thk. Muhammed Şerâfettin Yaltkaya-Muallim Rifat (Beyrut), 1/1.

²⁷ Fehd, "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", 125-126.

²⁸ Beck, *A Brief History of Ancient Astrology*, 9.

²⁹ Beck, *A Brief History of Ancient Astrology*, 10.

³⁰ Beck, *A Brief History of Ancient Astrology*, 12.

Astroloji ile ilgili olarak karşımıza çıkan bir diğer kavram yıldıznâmedir. Yıldız falına bakılmak üzere yazılmış kitaplar yıldıznâme olarak isimlendirilir. Bu eserlerin falcılık tekniğiyle yazılmış olması ve bilimsellikten uzak olması dikkat çekicidir.³¹ Yıldız fallarının yorumlanmasında belli bir ölçüde serbest oyun devreye girdiği için astrolojinin kesin bir bilim değil, bir sanat olduğu düşüncesi hâkimdir. Yıldıznâme metinleri, birtakım matematiksel aksiyomlarla adeta zekâ oyununa dönüşmüştür.³²

Yıldıznâmelerde yedi gezegen, on iki kamerî ay ve on iki burcun esas alındığı bir sistemden bahsedilmektedir. Yıldızın bakan ile yıldızına baktıran kişinin gök cisimleri ile arasında gizli ilişki olduğuna inanılır. Burcun yer aldığı ayın bilinmesi için hazırlanan tablolarla o kişinin doğum günü işaretlenerek, doğum saati bulunur. Doğum tarihine rastlayan burçtan sonra başlamak üzere doğum saati adedince sayılarak, o zaman diliminin rastladığı yer onun yükselen burcu kabul edilmektedir. On iki kategoride incelenen gök haritasının her bir bölümü burç olarak isimlendirilmektedir. Her insanın doğumu tekabül ettiği burcun tarihidir. Doğum anında güneşin bulunduğu burca yükselen burç, doğumuna denk gelen tarihe ise öz burç adı verilmektedir. İnanışa göre yıldıznâmelerdeki karakter öz burç ile yükselen burcun etkisiyle oluşmaktadır. Haftanın yedi gününden her biri farklı birer yıldızın etkisi altındadır. Bunlar Güneş, Ay, Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter ve Satürn olmak üzere yedi farklı kategoride incelenebilir. Burçlar, toprak, su, hava ve ateş olmak üzere dört ana gruba ayrılmaktadır. Bir kişinin doğduğu aydaki burcu aynı zamanda onun etkisinde kaldığı burcu da ifade etmektedir. Yıldıznâmeler evlilik, iş ve yolculuk gibi önemli kararlar alınmadan önce sonucun uğurlu olup olmadığını öğrenmek amacıyla yapılmaktadır.³³ Fakat bu noktada asıl sorulması gereken soru yıldıznâmelerin gerçeği yansıtıcı bilgiler verip vermediğidir.

Câhiliye döneminde astroloji ile ilgili bir kavram olan envâ Araplar'da yıldızların hareketiyle hava durumu ve iklimler arasında ilgi kuran, çeşitli takvimlere esas teşkil eden astronomik bilgilerdir. Araplar, yıldızların yerlerini, onların doğuş ve batış hallerini bilmeyi önemli ilimler arasında görmüşlerdir. Yıldızların kendileri için gece karanlıkta yollarını bulmalarını sağlayan birer işaret olmalarının yanında çeşitli meteorolojik olaylara ve iklim değişikliklerine yol açtıklarına inanmışlardır. Sözlü halk bilgileri, yıldız adları ve bu yıldızların doğuş ve batışlarının sebebiyet verdiği meteorolojik olaylar nesilden nesile aktarılan bazı formüllere bağlanmıştır. Söz konusu bilgiler eski Araplar'ın su, hava ve toprakla olan ilişkilerinin izahını, daima göklerin yeri yönettiği şeklindeki kadim inanca dayandırdıklarını göstermektedir. Cahiliye Arapları, muhtemelen Mezopotamya ve Kuzey Sâmi uygarlıklarından etkilenecek meydana getirdikleri astronomi ve astroloji karışımı ilkel kozmolojik öğretide yıldızları yağmurun yağması, sıcakların veya soğukların başlaması, suların çekilip kabarması, bitki örtüsünde değişiklikler olması gibi doğal olayların sebebi olarak görmüşlerdir.³⁴

Mezopotamyalılar yıldızları göğün yazıları olarak adlandırmışlardır. İnsanın kaderinin orada yazılı olduğuna inandıklarından dolayı bu meseleyle alakalı yorum şekli

³¹ İlyas Çelebi, "Yıldızname", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 545.

³² Nagihan Gür, "Osmanlı Fal Geleneği Bağlamında Yıldıznâme, Falname ve Tâlinâme Metinleri", *Milli Folklor Dergisi* 1/96 (Aralık 2012): 205.

³³ Çelebi, "Yıldızname", 546-547.

³⁴ Muharrem Çelebi, "Enva", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 257.

geliştirmişlerdir. Önemli olayların meydana gelmesinde yıldızların konumları tespit edilerek, benzeri durumlarda yine benzer olaylar beklemişlerdir. Milattan önce ortaya çıktığı düşünülen astrolojinin, o dönemde doğan bir Kaldeli'nin kaderinin nasıl olacağı hakkında haber veren çivi yazılı bir metin ele geçmiştir. Gökyüzü ile yeryüzü olayları arasındaki münasebetle ilgili gözlemler astrolojik kodlar halinde belirlenmiştir.³⁵ Burada tek bir astrolojiden bahsetmek yerine tarihin pek çok döneminde ortaya çıkmış farklı farklı astrolojik inanışlardan söz edebiliriz.

Burada sorulması gereken temel soru bir başka ifadeyle üzerinde durmamız gereken asıl konu; astrolojinin Müslümanlar arasında nasıl yayıldığıdır. Pek tabii farklı dinler ve eğilimler, toplumların kültürünü büyük ölçüde etkilemektedir. Bundan Müslümanlar toplumları da paylarını almıştır. Bu etkileşim sürecinde astroloji, pek çok milletin kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla astroloji Müslüman toplumlara da aktarılmıştır. Abbasi devletinin Yunanca kitapların tercümesine kapılarını açtığı ve Romalılardan Felsefe, Astronomi, Tıp, Astroloji gibi alanlarda pek çok kitapla buluştuğu zamanlardan bahsediyoruz. İşte astrolojinin İslam dünyasında başlangıcı, astrologların, filozofların, felsefi okulların, Yahudi ve Hristiyan bilginlerin etkisiyledir. Bu faaliyetler özellikle de Abbasi halifesi Ebu Cafer el-Mansûr (ö. 158/775) döneminde meydana gelmiştir.³⁶ O dönemlerden günümüze kadar devam eden astroloji, insanın iradesine etkisi bağlamında İslami temeller çerçevesinde incelenecektir.

2. İnsan İradesi Bağlamında İslam'ın Burçlara Bakışı

Zaman zaman irrasyonel davranma eğiliminde olan insan, olayları değerlendirirken gerek ön yargı gerekse bilgi eksikliği nedeniyle hatalı mantıksal çıkarımlarda bulunabilir. Bu durumda onun farklı inançlar geliştirmesi mümkündür.³⁷ Kutsallaştırma din alanında gerçekleştirilmediği takdirde içeriği ayrı olmakla birlikte benzer kalıplarda başka alanlara kaymaktadır. Bir diğer ifadeyle bastırılan inançlar başka biçimlerde dışa vurabilir. Psikolog Viktor Frankl'a göre; bastırılan gerçek inançların yerini bâtil inançlar alır. Zira insanda bulunan inanma isteği boşluk kabul etmez; doğru inançları benimseyemeyen insanlar, ne kadar modern ve rasyonel olurlarsa olsunlar bâtil inançlara meyledebilirler. Kader inancının yıldız falları eşliğinde şekillendirilmesi bu duruma örnektir.³⁸ İnsanın doğduğu günü dikkate alarak o günkü göğün durumuyla ilgilenen yıldız falı, yıldızların konumu ve insan üzerindeki etkilerinden hareketle onun kaderi hakkında yorum yapma işinden ibarettir. Falın bu çeşidi, yıldızların konum ve tesirlerini inceleyerek insanın kaderini önceden bilmeyi amaçlayan astrolojiyle yakından ilgilidir.³⁹

Ebu'l Mu'în en-Nesefî (ö. 508/1115) astroloji ilmi ile uğraşanların, yıldızların ve on iki burcun insana etkisi noktasındaki iddianın tutarsız olduğunu ispat için Ehl-i Sünnet âlimlerinin mesele hakkındaki düşüncelerini ifade etmektedir. Buna göre burçlar, yıldızlar, ay ve güneş belirli bir iş için tahsis edilmekle birlikte, insan hayatına herhangi bir etkileri bulunmamaktadır. Kâinattaki her bir varlık Allah'ın hükmü altındadır. "Güneş, Ay ve

³⁵ Çelebi, "Fal", 135.

³⁶ Abdülmecîd b. Sâlim Meş'abî, *Tencîm ve'l-Müneccimûn ve Hükmü Zâlike fi'l-İslâm* (Riyad, 1998), 128.

³⁷ Ali Köse-Alyten, "Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/2 (Nisan 2009): 52.

³⁸ Köse-Alyten, "Bâtil İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz", 59.

³⁹ Mehmet Aydın, "Fal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 138.

yıldızlar Allah'ın emrine boyun eğler"⁴⁰ ayeti de buna delildir. Neseî, astrolojinin gerçeği yansıtmadığını belirterek "Ben onlara ne göklerin ve yerin yaratılışını ne de bizzat kendilerinin yaratılışını gösterdim. Ben yoldan çıkarılanları yardımcı edinecek değilim"⁴¹ ayetinin delil olduğunu ifade eder. İlmin ya gözlemlerle ya da doğru ve güvenilir bir kişinin haber vermesiyle meydana geldiğini belirten Neseî, Hz. Peygamber'in gökteki yıldızlar ve burçlar hakkında herhangi bir haber vermediğine dikkat çeker. Gözlem noktasında eşit olan insanlardan bazıları sadece kendi görüşlerine dayanıp, akılları ile baş başa kalırlar. Bunun sonucunda bir tür başarısızlık ve sapkınlık içine düşerler. Akıl bazı durumlarda insanı yanıltabilir. Bu sebeple insan, aklına sınırsız güvenmek yerine Rabbine güvenmelidir. Ona göre, astrologlar insanı doğru bilgiye götüremez. Astroloji ile uğraşanların iddia ettikleri üzere Güneş, Ay ve yıldızlar semanın dördüncü katında bulunmazlar. Ehl-i Sünnet âlimlerinin belirttiği gibi Allah'ın "Biz yakın semayı yıldızların güzelliğiyle bezedik"⁴² buyruğunun yanı sıra Hz. Zülkarneyn'den bahsettiği "Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkta batır (gibi) buldu. Orada bir kavme rastladı. Bunun üzerine biz, 'Ey Zülkarneyn! Onları ya cezalandıracak veya haklarında iyi davranma yolunu seçeceksin' dedik" şeklinde ibare bulunmaktadır. Hâlbuki burada Hz. Zülkarneyn'in semanın dördüncü katına ulaşamadığı, yıldızların dünya semasında olduğu dikkat çekmektedir.⁴³

Astrolojik bilgiler bizi doğruya iletmedikleri gibi gelecek hakkında haber verme girişiminde bulunan astrologlar Allah'a ve peygamberlere karşı itaatsizlik içindedir. Ayrıca bu kişiler, insanların yıldızlara olan inançlarını doğru olmayan bilgiler vermek suretiyle pekiştirmektedir.⁴⁴ Gelecekte haber verdiğini iddia eden, insanların cüz'i iradelerini etkileme gayreti içerisinde olan ve kendisini astrolog olarak tanıtan kimseleri bu grupta değerlendirebiliriz. Bu tür işlerle uğraşan kimseler hem insanların duygularını istismar etmekte hem de onların boş vakit geçirmelerine ve faydasız işlerle uğraşmalarına sebep olmaktadır. Aslında bir nevi umut tacirliği yapmaktadırlar. Oysa inanan insan Allah'ın kendisine vermiş olduğu akıllı ve iradeyi heba etmez, kendisine fayda vermeyen amellerle meşgul olmaz. Kendine ve topluma faydalı olmak niyetinde olur. En önemlisi de inanan insan her eylemini kendisini yaratan yaratıcının rızasını kazanmak üzere gerçekleştirir.

Yağmur, bitkiler, hayvanlar, gece ve gündüz gibi yaratılmış her varlık Allah'ın delillerindedir. Bütün bunlar Allah'ın yaratma tecellisinin göstergesidir.⁴⁵ Fakat Allah tarafından yaratılan yıldızların insanın doğumuna, yaşamına ve ölümüne etkisi yoktur. Onlar, Allah'ın kendileri için belirlemiş oldukları görevleri yerine getirirler. Mesela Hz. Peygamber'in kendisinde astrolojik iddiaların bulunmaması, bize astrolojinin yokluğunu işaret etmektedir. Astroloji falcılığın bir dalı olduğu için İslam dini falcılığı yasaklamıştır. Dolayısıyla İslam'da yasaklanan bir durumla Hz. Peygamber'in meşgul olması mümkün değildir.⁴⁶

⁴⁰ Bk. el-A'râf 7/54.

⁴¹ Bk. el-Kehf 18/51.

⁴² Bk. es-Saffat 37/6; Ayette geçen "yakın sema" ibaresinde anlatılmak istenen, yeryüzünden bakıldığında gözlenebilen gökyüzü olabilir.

⁴³ Ebul-Muin Neseî, *Bahru'l-Kelam* (Beirut, 2005), 208-209.

⁴⁴ Meş'abî, *Tencim ve'l-Müneccimûn ve Hükmü Zâlike fi'l-İslâm*, 233.

⁴⁵ Meş'abî, *Tencim ve'l-Müneccimûn ve Hükmü Zâlike fi'l-İslâm*, 115.

⁴⁶ Meş'abî, *Tencim ve'l-Müneccimûn ve Hükmü Zâlike fi'l-İslâm*, 113.

İbn Haldun (ö. 780/1378) ilm-i nücumun elde edilen bilgilerle olayların hayır ve şer durumuna göre karar verilmesinin fal özelliği taşıdığını belirtmektedir. Buna göre yıldızların kuvvet ve etkisinden hareketle tahminde bulunulması ile varlıklarda olacak durum ve olayların olmadan önce bilinebilmesinin iddiası belirtilen yöndedir.⁴⁷ Ona göre insanın tabiatında gaybı bilmeye yönelik bir ilgi mevcuttur. İnsanın gayb ile ilgili bu meyli onu farklı yollara yönlendirmiştir. Bunlardan biri müneccimlere itibar şeklinde kendini göstermektedir. Müneccimler gayba akıl erdiremezler ve onların bu iddiaları batıldır. Müneccimlerin gaybî bilgi veremesi söz konusu değildir. Zira onların iddiaları zan ve tahmine dayanır. İnsanın doğduğu günü dikkate alarak o günkü göğün durumu, yıldızların konumu ve insan üzerindeki etkilerinden hareketle onun kaderi hakkında yorum yapma tahminden başka bir surette kendini göstermez.⁴⁸

Gazzâlî (ö. 505/1111) gezegenlerle ilgili görüşlerinde onların insanlar için faydalarına değinir. Mesela; Güneş canlıların ısınması için yaratılmıştır. Buna göre Güneş sistemindeki her bir gezegenin yaratılışı boşuna değil bilakis bir amaç üzeredir. Bu konuda Kur'an'ın "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler:) "Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru!"⁴⁹ ifadesi dikkat çekmektedir. Gökyüzündeki sistemler tıpkı bir insanın vücut organlarına benzerler. Hepsinin ayrı ayrı görevleri vardır. Onlar kendileri için belirlenmiş olan görevleri yerine getirirler. Dolayısıyla İslam'da yıldızların insanın kaderine etkisine dair inanç geliştirmek ve astrologlara itibar etmek yasaklamıştır. Çünkü yıldızların veya gezegenlerin kendilerine mahsus görevlerinin dışında insan iradesine ve kaderine etki etmesi söz konusu değildir. Yıldızlara bakıp tefekkür etmek ve "Allah'ım sen bunları boşuna yaratmadın" demek, yaratılmışlara ibret nazarıyla bakmak en doğru olanıdır.⁵⁰

Gazzâlî yıldız ve fal ilmini öğrenmenin, öğretmen ve uygulamanın doğru olmadığını ifade etmektedir. Yıldız ve fal ilminin gerçek anlamda ilim olmadığını yalnızca insanın merak duygularını tatminden ibaret olduğunu vurgulamaktadır. Tahmini bir ilmi topluma sunmak, onları gerçek dışı şeylerle şaşırtmanın yanında aldatmaktan başka bir amaç taşımaz. İnsanları yanıltmak ve aldatmak İslam'da doğru olmayan ve yasaklanan eylemlerdendir. Ayrıca gerçek ve faydalı olan ilimler dururken mahiyeti cehalet, tahmin ve zarar olan eylemlerle meşgul olmak, değerli olan ömrü fuzulî işlerle harcamaktır ki bu doğru değildir.⁵¹

İmanlı insanın Allah'ın yaratma kudretini göz ardı etmemesi gerektiğini belirten Gazzâlî, böyle birinin dünyanın, güneşin, ayın ve yıldızların O'nun emriyle boyun eğdirildiğini bilen kimse olduğunu ifade eder. Bu noktada kendileri için belirlenen görevi yerine getiren yıldızlar, insan yaşamıyla ilgili doğru bilgi sunamazlar. Yıldızlardan hüküm çıkarmak zan ve tahmindir. Tahmin de doğruluğu kesin olmayan ve insanı şüpheye götüren spekülâtif bilgilerdir. Yıldızların insan iradesine ve yaşamına etki ettiğine dair kesin bir yargı bilgisizlikten ileri gelir. Yıldızlardan hüküm çıkarmak adına onlarla ilgilenmenin

⁴⁷ İbn Haldun, *Mukaddime* (İstanbul, 1996), 113.

⁴⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, 227.

⁴⁹ Bk. el-Âl-i İmrân 3/190-191.

⁵⁰ Gazzâlî, *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn* (Beyrut: Dâru'l-Maarifa, 1955), 4/117.

⁵¹ Gazzâlî, *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*, 1/29.

olumsuz yönü; insan için hiçbir faydasının olmamasıdır. Bunlarla meşgul olan insan, ömrü için en değerli olan zamanı boşa harcamaktadır. Bu sebeple yıldızlardan hüküm çıkarmayla ilgili bilgiler bize fayda sağlamadığı gibi bu meselelerle ilgili bilgisizlikte insana zarar vermez.⁵²

İslam inancında burçların insan yaşamına etkisi ile ilgili yorum yapılırken gayb problemiyle karşılaşmaktayız. Gayb, insanın bilgiye ulaşmak adına kullandığı duyuların ve zihinsel fonksiyonların aracılığıyla bilinmeyen bir olgudur. Gayb kavramı, Kur'an'da fizik ötesi âleme ait varlıkların belirtilmesinin yanı sıra fizik âleminin insan bilgisi dışında kalan alanı ifade etmek için de kullanılmıştır. Buna göre fizik ötesi âlem için "gaybî varlık", fizik dünyasında vuku bulmakla birlikte çeşitli sebepler yüzünden duyularla algılanamayan olaylar için de "gaybî haber" tabirlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁵³

Allah'tan başkasının gaybı bilemeyeceği, Hz. Peygamber'in dahi Allah'ın bazı bildirmeleri dışında gaybı bilemeyeceği Kur'an'da; "De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben meleğim de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyarım" şeklinde ifade edilmektedir. Bir başka ayette; "De ki: "Hiç kör ile gören bir olur mu? Siz hiç düşünmez misiniz?"⁵⁴ ibaresi insanı akıl erdirmeye yöneltmektedir.

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıklarındaki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."⁵⁵ buyurularak gayb bilgisinin yalnızca Allah'a ait olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca kâinatı duyular ötesi ve duyular âlem şeklinde ikiye ayıran ve her ikisinin de mutlak hâkimiyetinin Allah'a ait olduğunu bildiren "De ki: Ey gökleri ve yeri yaratan, duyular ötesini ve duyular âlemini bilen Allah'ım! İhtilâfa düştükleri konularda kulların arasında hükmü sen vereceksin" ifadesi sadece gaybın değil; duyular âleme ait hükümleri verecek olanın yalnız Allah olduğunu ifade etmektedir. Dikkat edileceği üzere -Allah'ın bildirdiklerinin dışında-gaybı yalnızca kendisinin bildiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte "Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir"⁵⁶ "Gaybı O bilir, gizlisini kimseye açmaz; ancak elçi olarak seçtiği başka. Allah, bu elçilerin her türlü durumlarını ilmiyle kuşattığı ve her şeyin sayısını belirlediği halde, rablerinin mesajlarını tebliğ ettiklerini ortaya çıkarmak için onların önlerinden ve arkalarından gözcüler gönderir"⁵⁷ âyetlerinde de aynı hakikat vurgulamakta; peygamberlerin ise Allah'ın izni ile gayba ait yalnızca bazı hususları bilebileceği belirtilmektedir.

Göklerin ve yerin yaratılışı Allah'ın varlığının delillerindendir. Yerde ve gökte ne varsa hepsi Allah'ın emrinde olup, onların insanın kaderini belirleme ya da etki etme noktasında kuvveti herhangi bir yoktur. Olup biten her şeyin Allah'ın gücü ve idaresinde olduğu pek çok ayette dile getirilmiştir.⁵⁸ Allah'ın tüm varlıklardan üstün olarak yarattığı insanın karakter özelliklerinin yıldızlardan hareketle tahlil edilmeye çalışılması abartılı ve

⁵² Gazzâlî, *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*, 1/30.

⁵³ İlyas Çelebi, "Gayb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 406.

⁵⁴ Bk. el-En'âm 6/50.

⁵⁵ Bk. el-En'âm 6/59.

⁵⁶ Bk. en-Nahl 16/17.

⁵⁷ Bk. el- Cin 72/26-27.

⁵⁸ Bk. el-En'âm 6/101; el-Araf 7/54; el-Yunus 10/3; el-İbrahim 14/19; el-Yunus 10/5; el-Hud 11/7; el-Ankebut 29/44.

gerçek dışıdır. İnsanı en mükemmel şekilde yaratan Allah, ona mizaç, huy ve karakter vermiştir. Onun geleceği ve karakteri herhangi bir gök cisminin ya da yıldızın hareketiyle değil, külli ve cüz’i irâde neticesindedir. İnsanların farklı mizaçta oluşu da Allah’ın varlığının delillerindedir.⁵⁹ Farklılık ise bir zenginlik belirtisidir. Aynı burçta doğan insanlarla ilgili genel yargılara varmak, onların hayatları ile ilgili benzerlikler iddia etmek, yaratılıştaki çeşitliliğe ve zenginliğe aykırıdır.

Günümüzde yapılan bazı araştırmalara göre batıların neredeyse yarısının astrolojiyi bir bilim olarak kabul ettiği sonucu karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medyada üç milyondan fazla astroloji sitesinin varlığı ve bunları yılda yaklaşık yüz yirmi milyon insanın ziyaret ediyor olması konunun insan zihni için ne derece önemli olduğunu görmemiz açısından yeterlidir. Türkiye’de de benzeri eğilimler hızla yaygınlaşmakta, yıldız haritasına inananların sayısı giderek artmaktadır. İnsanların kişilik özellikleri ile doğdukları gün ve saat arasında bir bağlantı olduğunu, Güneş, Dünya ve gezegenlerin konumlarının burçları etkilediği iddiası; Saskatchewan Üniversitesi’nde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre yanlıştır. Bu araştırmaya göre kişilik özellikleri ile doğum günü arasında bir bağlantının olduğu, Güneş, Dünya ve gezegenlerin konumlarının burçları etkilediği inancı yalnızca bir efsaneden ibarettir.⁶⁰ İnsanlar bilmedikleri alanla ilgili birtakım argümanlar üretip kendilerince bir belirlemede bulunurlar. Fitratındaki boşluğu birtakım inançlarla doldurmak isteyen insan, belirsizlik halinde bir yere tutunma, bir inanca bağlanma ihtiyacı hisseder. Bu amaçla kendince bir gerçeklik ortaya çıkarır. Düşüncelerini ilişkilendirebileceği bir grup varsa, gerçekliği başkalarıyla beraber oluşturur. Bu durum, belirsizlikten kurtulma ve kesin bir şeye inanma arzusunun sonucudur.

İslam kültüründe insan yaşamına yön verecek bilgi kaynaklarını delilleriyle beraber ortaya koymaya çalışan kelamcılarının olduğu görülmektedir. Ehl-i Sünnet Kelamının en önemli temsilcilerinden biri olan Ebû Mansûr el- Mâtürîdî (ö. 333/944) Kitâbü’t-Tevhîd adlı eserinde bilgi edinme yollarını; duyuların idraki, haberler ve istidlal olmak üzere üç kategoride ele alır.⁶¹ Kelâm’da istidlal, bilgi üretme açısından son derece önemlidir. Aklın bu işlevinin yerine getirmesi sürecinde değişik evrelerde devreye giren ve akla farklı açılardan destek veren yardımcı kuvvetler vardır. Aklın alet çantası olarak değerlendirilebilecek bu yardımcı kuvvetler, veri elde etme kaynaklarıdır. Akıl ise edinilen bu verilerden yararlanarak bilgiyi üretir ve kavramsallaştırarak bilime çevirir.

Kelâmcılara göre akıl, Allah’ın insana verdiği en büyük nimettir. İnsan akıl sayesinde doğru ve yanlış, faydalı ve zararlı olanı ayırt ettiği gibi dini sorumluluklarını da anlar. Akıl, insanı insan yapan, onu diğer canlılardan ayıran önemli bir niteliktir. İnsan, akılla eşya üzerinde düşünerek gerçeğin bilgisine ulaşabilir. Çünkü aklın en önemli fonksiyonu bilgi üretmektir.⁶² Bu sebeple Kur’an, inkâra şartlanmış olan kimseleri akıllarını gereği gibi kullanmadıkları için kınar.⁶³ Akla bilgi ulaştırılan duyu ve haberlerden elde edilen veriler, akıl süzgecinden geçmediği müddetçe ilim ifade etmemektedir. Duyularımızla algılamış olduğumuz kâinatın hareketlerinin ne anlama geldiğine ilişkin değerlendirmelerimizde aklın oldukça önemli olduğu görülmektedir. Yıldızlara olması gerekenden fazla önem

⁵⁹ Bk. el-Rum 30/22.

⁶⁰ Köse-Ayten, “Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz”, 47-48.

⁶¹ Ebu Mansûr Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, nşr. Fethullah Huleyf (Beyrut, 1970), 4-10.

⁶² Harun Çağlayan, “Bilgi Kaynağı Olarak Akıl”, *Kelam Araştırmaları Dergisi* 9/1 (2011): 235-236.

⁶³ Bk. el-Mülk 67/10.

atfetmek, onların dünyayı ve insan hayatını şekillendirdiğine inanmak tevhid ilkesine aykırı bir durumdur. Sabiîler'in yaptığı gibi yıldızlara tapmak, onlardan birtakım hükümler çıkarmak doğru değildir. İnsanın geleceğine ilişkin tespitlerde bulunmaya çalışmak, gaybî bilgiler verme gayreti içine girmek itikada zarar verebilir.⁶⁴ Burçları baz alarak insanları doğdukları zaman dilimine göre sınıflandırmak, gelecekleri ile ilgili bilgiler verme çabasına girmek, kaderlerini tespit etmeye çalışmak tutarlı sonuçlar ortaya çıkarmaz. Bu tür uğraşlar dinimizce uygun görülmemiş, fal niyeti taşıyan işlerden olduğu için yasaklanmıştır. Allah tarafından yaratılan ve insanın emrine verilen yıldızların, insanın yaşamına hükmetmesi aklen tutarlı değildir.⁶⁵ Ayrıca burçların ve gök cisimlerinin, insanın iradî fiillerine tesirinin kabulü birtakım yanlış inanışlara sebebiyet verecektir. Kişinin ihtiyarî fiillerini işlerken, burçlar ve gök cisimlerinin ona etki etmesi düşüncesi, eylemlere hariçten bir etkenin dâhil olmasını da gerekli kılacaktır. Dolayısıyla insanın gerçekleştirdiği fiiller ya tamamen ya da kısmen zorunlu olacaktır. Bunun sonucunda insanın sorumluluğu ortadan kalkacaktır. Ayrıca Kur'an ve Sünnet'te burçlar da dâhil olmak üzere gök cisimlerinin insanın ihtiyarî fiillerine etkisine dair bir delil veya bilgiye rastlanmamaktadır.⁶⁶ Dolayısıyla burçlar insan iradesine etki etmesi, onun kaderini belirlemesi bağlamında herhangi bir yere sahip değildir.

İnsanlar kimi zaman sağlığına, uzakta bulunan bir yakınının durumuna ilişkin bilgiler almak kimi zaman da çalınan ya da kaybolan değerli eşyasının yerini öğrenmek için falcılık ve büyücülüğün iç içe girdiği birtakım esrarengiz yöntemlere başvurabilir. Yahut bu işlerle uğraşan kimselere başvurabilmektedir. Kendilerinin gaybî ve geleceği bilme hususundaki zaafını istismar eden ve ilgi uyandırıcı çeşitli ad ve unvanlarla topluma duyurmaya çalışan bazı kişilere başvurmakla kalmayıp, gazetelerde astroloji ile ilgili verilen tutarsız bilgilere yönelebilmektedir.⁶⁷ Hâlbuki insanın bu tür işlerle uğraşmak yerine mantıksal bir yol izlemesi, eylemlerini akıl süzgecinden geçirmesi gerekmektedir.

İslam gerçeklik payı olmayan inançları tevhid ilkesine aykırı bularak ortadan kaldırmıştır. Kur'an'da Ay, Güneş ve yıldızlara değinilmekle birlikte, bunların yerleri ve konumlarına dikkat çekilmektedir. Allah'ın ilim ve kudretine tanıklık eden gök cisimlerinden hareketle mârifetullahı ulaşmanın önemi vurgulanmaktadır.⁶⁸ Günümüzde astrolojinin hızla yayılması, görsel basında geniş yer kaplaması gözlerden kaçmamaktadır. Fakat İslami açıdan incelendiği takdirde yıldızların insana etki ettiğine inanmak tevhid inancına uymamaktadır. Astroloji türünden faaliyetler inanç boyutuna geçmeden eğlence maksadıyla yapılmış dahi olsa insanların zihinlerini istismar edecektir. Dolayısıyla yıldız bakıcılığı hurafe ve bid'at kapsamında batıl bir inanç olup, onu icra eden kimse gayri ahlâkî bir tavır içindedir.⁶⁹

Hâlbuki Allah, insanı akıl sahibi bir varlık olarak yaratmış, ona iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırt etme gücü olan temyizi bahşetmiştir. İnsan, akli sayesinde övülen ve yerilen fiilleri bilip kendisine bu doğrultuda bir rota belirlemelidir. Aklen güzel ile çirkini ayırt edebilecek, iyi ve kötü davranışları fark edebilecek güce sahip olarak yaratılan insanın

⁶⁴ Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, 231.

⁶⁵ Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri*, 232.

⁶⁶ Davud Ağbal, "Kur'an'da Burçlar Mahiyeti ve İnsana Etkisi Bağlamında", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (Aralık 2012): 267.

⁶⁷ Aydın, "Fal", 139.

⁶⁸ Bk. el-Fussilet 41/37.

⁶⁹ Çelebi, "Yıldızname", 545-547.

yaratılmasındaki amaç imtihanı kazanmaktır. İnsan akli iyiyi kötüye tercih etme ve övülenlere meyiletme arzusundadır.⁷⁰ Buna göre insan, her daim iyiyi seçmek durumunda olmalı, kendisine fayda sağlamayan, itikadına zarar getirecek faaliyetlerden sakınmalıdır.

Astrolojinin bilimsellikten uzak olduğu barizdir. Türkiye’de gerçekleştirilen bir araştırma bu durumu gözler önüne sermektedir. Buna göre bazı astrologların 2012 yılı sonunda burçlar hakkında 2013 yılına dair buldukları kehanetler derlenmiş ve 2013 yılı sonunda binin üzerinde katılımcıya uygulanan anket sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen astrologların kehanetlerinin hiçbirinin gerçekleşmediği tespit edilmiştir.⁷¹ Astrolojiyi sahte bilim olarak adlandıran Carl Sagan’a (ö. 1996) göre gökbilimin kökeni sayılan, günümüzde ise en başta gelen sahte bilimsel versiyonu olan yıldız falcılığı, olabildiğine yaygın durumdadır. Bu sahte bilim örnekleri ortalığı karıştırmaktadır.⁷² Ne var ki dört bin yıl ya da daha uzun süredir insan yaşamında olan yıldız falı popüleritesini sürdürmektedir.⁷³ Astroloji ile elde edilen bilgilerin doğruluğunu kabul etmek, bununla da yetinmeyip hayatımızı bu verilere göre şekillendirmek doğru bir yaklaşım tarzı değildir. Ayrıca meseleyle ilgili veri ve gözlemleri bir yana bırakarak, sırf menfaat elde etmek amacıyla olgusal bir zemini olmayan, tamamıyla bireysel inançlardan kaynaklanan açıklamaları göksel fenomenlerin kaçınılmaz sonuçlarıymış gibi sunarak toplumu yönlendirmek yanlış bir tutumdur. Öyleyse astrolojinin bir bilim olduğunu kabul etmek, topluma verebileceği zararlarının yanı sıra inanan insana vereceği zararı da peşinen kabul etmek demektir.

Sonuç

Kur’ân’da ve Astroloji’de iki farklı manada burç kavramı ile karşılaşmaktayız. Bu farklılık, burçların insanın karakter, mizaç ve iradesine etkisi ile ilgilidir. Burçların insan karakter ve iradesine etkisinin kabulü düşüncesi onu yanlış inanışlara sevk edebilir. Astrolojinin Kur’ânî bir dayanağının olmadığı açıktır. Bunun yanı sıra astroloji bilimsellikten uzaktır. İslam dini astrolojik kehanetlere karşı net bir tutum belirlemiştir. Astroloji’nin insan yaşamı ile ilgili verdiği bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır. Yıldızlar, Allah’ın hükmüne boyun eğerek, kendileri için belirlenmiş görevleri yerine getirirler. Onlara olması gerekenden fazla önem atfetmek, dünyayı ve insan hayatını şekillendirdiğine inanmak tevhid inancına aykırıdır. Kaldı ki aynı anne babadan doğmuş olan ikiz kardeşler bile gerek karakter gerekse yaşamlarının şekillenmesi yönünden birbirinden bir hayli farklıdır. Yalnızca aynı ayda doğduğu için, birbirinden habersiz insanların yaşamlarının pek çok yönden birbirinin benzeri olması, bir başka ifadeyle ortak olması akla aykırıdır. Aynı burçtan olan insanlarla ilgili genel yargılara varmak, onların hayatları ile ilgili benzerlikler iddia etmek, yaratılıştaki çeşitliğe ve zenginliğe zıt bir durumdur. Allah tarafından yaratılan ve insanın emrine verilen yıldızların, onun yaşamına hükmetmesi, iradesine etki etmesi mantıken tutarsızdır. Astrolojik bilgiler elde etme ve bunların insan iradesine etki ettiğine dair düşünce -her ne kadar inanç boyutuna taşınmadığı ileri sürülse de- doğru bir uygulama değildir. Hatta bu düşüncenin inanç haline dönüşmesi tevhid fikrine ters düşmektedir. İnsana düşen kendisini birtakım yanlış inançlara saptırmaktan alıkoymak, edindiği bilgilerin

⁷⁰ Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, 221.

⁷¹ Tevfik Uyar, "Astroloji Sözdablimi ve Toplum İçin Yarattığı Tehditler Üzerine Bir Araştırma", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 6/1 (Nisan 2016): 54.

⁷² Carl Sagan, *Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı*, çev. Miyase Göktepe (Ankara: Tübitak Yayınları, 2014), 82.

⁷³ Sagan, *Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı*, 503.

doğruluğunu araştırmaktır. Astrolojinin bilimsel bir açıklaması bulunmamaktadır. Kaldı ki astrolojinin bilimle ilgisinin olduğunu iddia edenler de yanılı içerisindedir. Bir astroloji kitabını incelediğimizde iddia edilen bilgilerin bilimsel alt yapısının olmadığını görürüz. Astroloji toplum için eğitimsizliği, araştırmamayı, çalışmamayı ve üretmemeyi teşvik etmektedir. Bu sebeple astrolojinin yaygınlaşması eğitimsiz bir toplumun ortaya çıkışı için zemin hazırlar. Bu seviye durumu kişinin inanç sistemine de doğrudan etki meydana getirir. Özellikle de gazete ve dergilerde yer alan, bazı televizyon kanallarında yayımlanan yıldız falları, modern iletişim araçlarının bu amaçla kullanımını özendirilmektedir. İnsanlardan bir kısmı gazetelerde günlük yayımlanan burç yorumlarını takip ederek, günlük faaliyetlerini bu yorumlara göre belirlemektedir. Bu da insan zihni için kaygıya sebebiyet verebilir. Ayrıca tüm astrolojik yorumlar birbirine benzemektedir. Günlük burç yorumlarında herkesin kendine ait bir çıkarımda bulunması için yazılar bilinçli olarak yazılmaktadır. Maalesef insanlar bunu göz ardı ederek, kendi burcuna bakmakta ve okuduklarının kendisine uyduğunun kabulüne varmaktadır. Oysaki bu veriler tamamen tahminden ve genellemeden ibarettir. Aslında yapılan bütün burç yorumlarında her insan kendine uyan bir çıkarımda bulunabilir. Bu bilinçli yapılmış psikolojik bir yöntemdir. Burçlar insanlar üzerinde yalnızca psikolojik bir etki bırakmaktadır. Yoksa gerçek anlamda fiziksel bir etki söz konusu değildir. Bir tarafta emek harcanarak oluşturulan bilimsel bilgi veriler varken diğer tarafta gerçeğe aykırı bilgiler yer almaktadır. Sonuçta bunun adı falcılık olup İslam tarafından kesin bir dille reddedilmiştir. Dünyada ve ülkemizde kanunlarla yasaklanmış bu faaliyetin bilhassa günümüz Türk toplumunda yaygınlaştığına şahit olmaktayız. Dolayısıyla bu durumla ilgili ivedilikle tedbir alınması elzemdir. Her şeyden önce insanların akıl ve irâdelerini kullanması aynı zamanda bilimin ışığında ilerlemesi son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abdülmecîd b. Sâlim Meş'abî. *Tencîm ve'l-Müneccimûn ve Hükümü Zâlike fi'l-İslâm*. Riyad, 1998.
- Ağbal, Davud. "Kur'ân'da Burçlar Mahiyeti ve İnsana Etkisi Bağlamında". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (Aralık 2012).
- Altıntaş, Ramazan. "İslâm Anlayışında Bid'at ve Hurâfenin Çerçevesi". *Dini Araştırmalar Dergisi* 6/16 (Haziran 2003), 111-123.
- Altıntaş, Halil, Şahin, Muzaffer. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Apaydın, Halil. "Burçların Dini Tutum ve Davranışlarla İlişkisi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/3 (Nisan 2002), 183-206.
- Aydın, Mehmet. "Fal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/138. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Bayram, Enver. "Razî'nin Tefsîr-i Kebîr'de Güneş Sistemi ile İlgili Ayetlerin Yorumlanması". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 15/2 (Aralık 2011), 211-234.
- Beck, Roger. *A Brief History of Ancient Astrology*. USA: Blackwell Publishing, 2007.
- Çağlayan, Harun. "Bilgi Kaynağı Olarak Akıl". *Kelam Araştırmaları Dergisi* 9/1 (2011), 233-262.
- Çelebi, İlyas. "Fal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/138-139. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Çelebi, İlyas. "Gayb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/4040-409. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

- Çelebi, İlyas. "Yıldızname". 43/545. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Çelebi, Muharrem. "Enva". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Ebul-Muin Nesefi. *Bahru'l-Kelam*. Beyrut, 2005.
- Ebu Mansûr Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*. nşr. Fethullah Huleyf. Beyrut, 1970.
- Fahreddîn Razî. *Tefsîr-i Kebîr*. çev. Suat Yıldırım vd. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2013.
- Fehd, Tevfik. "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/124. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Fehd, Tevfik. "İlm-i Felek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/126. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Gazzâlî. *İhyâ'u 'Ulûmi'd-Dîn*. C. 1/4. Beyrut: Dâru'l-Maarifa, 1955.
- Gölcük, Şerafettin-Toprak, Süleyman. *Kelam Tarih-Ekoller-Problemler*. Konya: Tekin Kitabevi, 2012.
- Günaltay, Mehmed Şemseddin. *Tarih-i Edyân*. İstanbul: Kanaat Matbaa, 1939.
- Gür, Nagihan. "Osmanlı Fal Geleneği Bağlamında Yıldızname, Falname ve Tâlinâme Metinleri". *Milli Folklor Dergisi* 1/96 (Aralık 2012), 202-215.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. İstanbul, 1996.
- Kâtip Çelebi. *Keşfizzünûn 'an Esâmi'l-Kütüb-i ve'l-Fünûn*. thk. Muhammed Şerâfettin Yaltkaya-Muallim Rifat. C. 1. Beyrut.
- Köse, Ali, Ayten, Ali. "Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/2 (Nisan 2009), 45-70.
- Kutluer, İlhan. "Burç". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/423. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Sagan, Carl. *Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı*. çev. Miyase Göktepe. Ankara: Tübitak Yayınları, 2014.
- Şehrîstânî, Abdülkerim. *Milel ve Nihal-Dinler, Mezhepler ve Felsefi Sistemler Tarihi*. çev. Mustafa Öz. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2011.
- Şemseddin Sami. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Şifa Yayınevi.
- Tehânevî. *Keşşâf Istılâhâtî'l-Funûn ve'l-'Ulûm*. ed. Refik el-'Acem. C. 1. Beyrut: Mektebetu Lubnan, 1996.
- Topaloğlu, Bekir, Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*. İlyas. Ankara: İSAM Yayınları, 2015.
- Topaloğlu, Bekir. *İslam Kelâmcıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981.
- Uyar, Tevfik. "Astroloji Sözdebilimi ve Toplum İçin Yarattığı Tehditler Üzerine Bir Araştırma". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 6/1 (Nisan 2016), 50-60.
- Yeşilyurt, Temel. *Çağdaş İnanç Problemleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.